

Uwagi o trzech nowych dla fauny Polski gatunkach
podrodziny *Cerocephalinae* (*Hymenoptera*, *Pteromalidae*)
Remarks about three species of the subfamily *Cerocephalinae*
(*Hymenoptera*, *Pteromalidae*) new for Polish fauna

napisał

HENRYK SZCZEPAŃSKI

Wzajemne stanowisko dwóch gatunków bleskotek z rodzaju *Cerocephala* Westw., a mianowicie *C. cornigera* Westw. i *C. trichotus* (Ratz.), było w dotychczasowej literaturze ujmowane niejednolicie. Niektórzy autorowie, jak R u s s o (1926) i G a h a n (1946) uważają drugi z wymienionych gatunków za synonim pierwszego. Z drugiej strony M a s i (1917) wyraża zdanie, że *C. trichotus* (Ratzb.) może być uważana za gatunek odrębny od *C. cornigera* Westw. Zdania tego jest również N i k o l s k a j a (1952), która podaje różniące oba gatunki cechy ubarwienia i niektóre cechy morfologiczne.

Występowanie *C. cornigera* Westw. w Polsce miałem możliwość stwierdzić dwukrotnie.

W pracy o biologii i pasożytach kołatka *Anobium punctatum* (Deg.) (= *striatum* Ol.), M. N u n b e r g (1952) wymienia poza pasożytem z rodziny *Braconidae* — *Spathius exaratus* L. — również bliżej nieoznaczone bleskotki; bleskotki te były prawdopodobnie wtórnymi pasożytami kołatka na larwach *Spathius exarator* L. Okazy dowodowe bleskotek zostały zachowane w zbiorach Katedry Ochrony Lasu SGGW; należą do nich 2 samice i 1 samiec złowione 20 VII 1950 w Jordanowie Podhalańskim (pow. Sucha) oraz 1 samica złowiona 18 VII 1951 w tej

samej miejscowości. W obu wypadkach etykiety omawianych okazów zaopatrzone są uwagą „u *Anobium striatum* Ol.“. Wszystkie te okazy należą do gatunku *Cerocephala cornigera* Westw.

Po raz wtóry zetknąłem się z tym gatunkiem we wsi Mierzvice Stare nad Bugiem (pow. Łosice), gdzie również wystąpił on razem z *Anobium punctatum* (Deg.) i *Spathius exarator* L. Odnosiących obserwacji dokonałem w dniach 4 VII i 3 XI 1956 r.

Żerowiska kołatka i otwory wylotowe jego pasożytów odkryłem 4 VII na dolnej stronie pokrywy od piwnicy, a następnie również na drewnianych częściach stropu całej piwnicy. W tym czasie chrząszcze były nieliczne, natomiast pasożyty przebywające na dolnej stronie pokrywy wystąpiły dość licznie. Bleskotki obserwowałem wyłącznie w pobliżu otworów wylotowych chrząszczy, natomiast *imagines Spathius exarator* L. także na oknach i na ścianach pokoju. Samice tego ostatniego gatunku składały jaja do żerujących płytko pod powierzchnią desek larw kołatka; okazy bleskotek przebywały na powierzchni pokrywy, często wchodząc przez otwory wylotowe chrząszczy w głąb desek.

Nie chcąc wyniszczyć całkowicie populacji pasożytów, złowiłem tylko kilkanaście okazów samic i samców *Spathius exarator* L. oraz 8 samic i 8 samców *Cerocephala cornigera* Westw.

Podczas obserwacji w dniu 3 XI 1956 znalazłem tylko 2 żywe samice *Spathius exarator* L., zimujące na stropie piwnicy.

Drugi gatunek omawianego rodzaju — *Cerocephala trichotus* (Ratzb.) — został po raz pierwszy w Polsce odkryty przez mgr Cz. Okołową na terenie Puszczy Boreckiej w nadleśnictwie Przerwanki (pow. Węgorzewo). Dwie samice tego gatunku zostały wyłowione 30 VI 1957 z żerowiska kornika *Leperisinus orni* (Fuchs) na gałęzi jesionu w drzewostanie typu olesu jesionowego.

Dysponując okazami obu omawianych gatunków, miałem możliwość dokładnego ich odróżnienia, przede wszystkim po różnych cechach morfologicznych.

W opracowaniu Nikolskiej (1952) — obejmującym oprócz dwu omawianych gatunków jeszcze północnoafrykańską *C. eccoptogastris* Masi — podane są obok drugorzędnych cech

barwnych również i różnice morfologiczne. Według tej autorki u samic *T. trichotus* (Ratzb.) biczyk czułków jest silniej zgrubiały, o nieco szerszych członach. Cecha ta istotnie zaznacza się wyraźnie na badanych okazach (fig. 1 i 2).

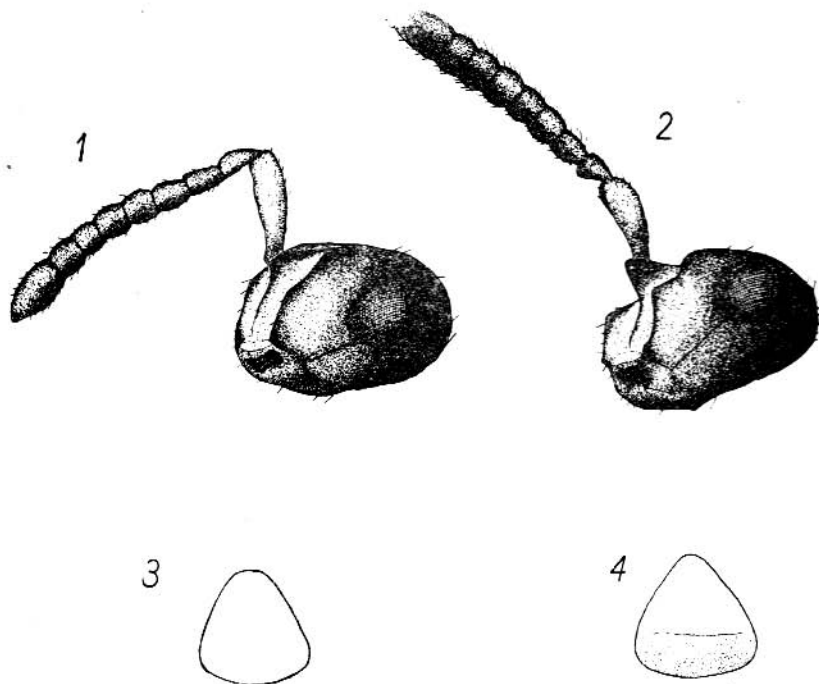

Fig. 1-2. Głowa — the head; 1 — *C. cornigera* Westw., 2 — *C. trichotus* (Ratzb.).

Fig. 3-4. Scutellum; 3 — *C. cornigera* Westw., 4 — *C. trichotus* (Ratzb.).

Na badanym przeze mnie materiale zaobserwować można jeszcze inne cechy morfologiczne różniące oba gatunki. I tak wyrostek między nasadami czułków u samic *C. trichotus* (Ratzb.) jest znacznie wyższy i bardziej zaokrąglony niż u *C. cornigera* Westw. (fig. 1 i 2). Tylna część tarczki u *C. trichotus* (Ratzb.), oddzielona dość słabo zaznaczoną poprzeczną bruzdką, jest wyraźnie choć drobno punktowana; boczne brzożki tarczki ku szczytowi schodzą się pod kątem prawie prostym, o nieco wciśniętym i ściętym wierzchołku (fig. 4). U samic *C. cornigera*

Westw. tarczka jest całkowicie gładka i lśniąca, na wierzchołku wyraźnie, dość szeroko zaokrąglona (fig. 3).

Różnic w budowie samców obu gatunków nie mogłem stwierdzić, gdyż z gatunku *C. trichotus* (Ratzb.) dysponowałem jedynie samicami.

G a h a n (1946) podaje w wątpliwość zawartą w katalogu D o u r s a (1874) notatkę o pasożytowaniu *C. cornigera* Westw. u *Anobium punctatum* (Deg.) (= *pertinax* Fabr.), przypuszczając, że pasożytem kołatka był w danym przypadku *Theocolax formiciformis* Westw.

Theocolax formiciformis Westw. został również po raz pierwszy stwierdzony w Polsce we wsi Szeroki Bór (pow. Pisz). Jeden okaz samicy (*forma subaptera*) złowiony został 28 VI 1959 r. w mieszkaniu. Forma ta poza szczątkowymi skrzydłami nie różni się według G a h a n a niczym od formy uskrzydłonej, występującej znacznie rzadziej.

Możliwość porównania samicy *Theocolax formiciformis* Westw., znanego pasożyta *Anobium punctatum* (Deg.), z łowionymi w pobliżu żerowisk tego kołatka okazami *Cerocephala cornigera* Westw. wyklucza ewentualność błędnego oznaczenia tego ostatniego gatunku. Tak więc, mimo istniejących w literaturze wątpliwości, mogę na podstawie własnych obserwacji biologicznych z całą pewnością stwierdzić, że *C. cornigera* Westw. pasożytuje również u *Anobium punctatum* (Deg.), prawdopodobnie wtórnie na larwach *Spathius exarator* L.

SUMMARY

The author reports about the discovery of two species new for Polish fauna: *Cerocephala cornigera* Westw. and *C. trichotus* (Ratzb.), and discusses the differences between them. Besides of features given by N i k o l s k a y a (1952) there are added such ones as: 1. the prominent tooth of the females of *C. trichotus* (Ratzb.), between bases of antennae, is higher and distinctly more pointed at the apex than in *C. cornigera* Westw., 2. the hind part of scutellum of *C. trichotus* (Ratzb.), separated by a very fine transverse groove, is covered entirely with distinct but pretty fine granular sculpture; the lateral margins of scutellum

meet on the front nearly rectangularly. On the contrary, scutellum of *C. cornigera* Westw. is entirely smooth and shining, its front margin is distinctly rounded.

G a h a n (1946) refers to *Theocolax formiciformis* Westw. as known parasite of *Anobium punctatum* (Deg.) the record in Dours (1874) of *C. cornigera* Westw. as parasite of *Anobium punctatum* (Deg.). Nevertheless, Dours' record is very probable because *C. cornigera* Westw. have been found twice in Poland near tunnels of *Anobium punctatum* (Deg.).

There was also given, as new for Poland, *Theocolax formiciformis* Westw., that allows to state doubtlessly, by comparing with two former, that *C. cornigera* Westw. was been correctly determined. Thus in spite of existing doubts in the literature, on the base of the author's own observation, *C. cornigera* Westw. parasitises also at *Anobium punctatum* (Deg.), very probably as second parasite in the larvae of Braconid wasp *Spathius exarator* L.

PIŚMIENICTWO — REFERENCES

- Dominik, J., Klucze do oznaczania owadów Polski, Cz. XIX — Chrząszcze-Coleoptera, Zeszyt 41 — Kołatki-Anobiidae, Warszawa 1955.
- Dours, A., Catalogue synonymique des Hyménoptères de France, Amiens 1874.
- Gahan, A. B., Review of some Chalcidoid genera related to *Cerocephala* Westwood, Proc. U. S. Nat. Mus., 96 (No. 3203), 1946, p. 349-376.
- Masi, L., Chalcididae of the Seychelles islands with an appendix by J. J. Kieffer, Novit. Zool., 24, 1917, p. 121-230.
- Nikolskaja, M. N., Chalcidy fauny SSSR (*Chalcidoidea*), Moskwa-Leningrad 1952.
- Nunberg, M., Z biologii *Anobium striatum* Ol. i jego pasczytów, Sylwan, 96, 1952, p. 185-186.
- Ratzeburg, J. T. C. Ichn. d. Forstins., 2, Berlin 1848, tabl. 3.
- Russo, G., Contributo alla conoscenza degli Scolytidi, Boll. Lab. Zool. Gen Agr., 19, 1926, p. 103-260.